

Trabzon Dernekpazarı Yenice Köyü'nde Tarihi Ahşap Bir Köprü

A Historical Wooden Bridge Near Yenice Village Near Dernekpazarı

MEHMET SAMİ BAYRAKTAR*

*Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, 55270, Samsun, Türkiye,
msami.bayraktar@omu.edu.tr / ms.bayraktar@hotmail.com, Telefon (0362) 3121919 / 5473

Özet: Bu çalışmada, Trabzon'a bağlı Dernekpazarı İlçesi'nin 4 km kadar batısındaki Yenice Köyü'nde, bulunan bir ahşap köprü tanıtılıp değerlendirilecektir. Latin harflerle ahşap bir levhaya yazılı kitabesine göre köprü 1932 yılında yapılmıştır. Bulunduğu akarsu yatağının iki yakasındaki kayalık kesime uzatılan ahşap kirişler üzerinde kurulan köprü, direklerle taşınan dört omuzlu kırma çatıyla örtülüdür. Süslemesiz olan yapının tasarımında işlevsellik ön plandadır. Köprüde kullanılan ağacın cinsi yörede yaygın olan kestanedir. Yörenin bol yağışlı iklimiyle uyumlu, oldukça sağlam ve uzun ömürlü olduğu bilinen kestane, köprüler için yaygın olarak kullanılan uygun bir malzemedir. Yenice Köyü Köprüsü yerel ve kırsal malzeme ve inşaat teknikleriyle gerçekleştirilen Erken Cumhuriyet devrinde yapılan bir halk yapı sanatı ürünüdür. Köprü tipik Karadeniz bölgesi geleneksel kırsal yapı özellikleri göstermektedir. Geleneksel kırsal mimarimizin işlevselliğiyle dikkat çeken bir yansıması olarak okunabilecek köprü'nün, başta Karadeniz olmak üzere yurdumuzda ve dünyada benzerleri bulunmaktadır. Ülkemizde diğer örneklerin de bilimsel çalışmalarla ortaya konulması, ahşap köprü mimarisi hakkında daha kapsamlı ve sağlıklı bir değerlendirme yapılmasının önünü açacaktır. Tabii olarak farklı tip, mimari karakter, imalat tekniği ve benzeri hususlarla karşılaştırılması muhtemeldir.

Anahtar Kelimeler: Trabzon, Dernekpazarı, Erken Cumhuriyet devri, ahşap köprü, kırsal mimari.

Abstract: This work introduces a historical wooden bridge located at Yenice Village at about 4 km far from the town of Dernekpazarı in Trabzon. According to a wooden inscription in Latin words, this wooden bridge was built in 1932. The main cantilever beams of the bridge sits on the wooden beams extending from a platform sitting on rock bases located on both sides of the stream bed. The bridge has a hipped-roof supported by wooden posts. This bridge deprived of any architectural decorative element is rather noted for its functionality. The wooden material obtained from the chestnut trees common in the region were used in the construction of the bridge. The chestnut tree is particularly preferred for bridge construction in the region because it is long lasting and durable material in rainy environments. This wooden bridge covered with a tile roof is clearly an example of rural architecture representing the early years of the Turkish Republic. It displays the typical features of rural bridge architecture common not only in the eastern Black Sea region but also in other parts of Anatolia. It is hoped that this study will result in better studies of wooden bridges of rural character. It should also be noted that one can also encounter wooden bridges of different type, architecture and buildings techniques in diverse and complex landscape of the eastern Black Sea region.

Keywords: Trabzon, Dernekpazarı, Early Republican period, wooden bridge, rural architecture.

Giriş

Anadolu'da tarihi ahşap köprüler üzerine yapılmış az sayıda araştırma bulunmaktadır¹. Bu araştırmalarda birkaç eser incelenmiştir. Birçoğu ortadan kalkan ve geleneksel kırsal yapı sanatımızın bir parçasını oluşturan ahşap köprülerin tam bir envanteri bulunmamaktadır. Bu çalışmada Doğu Karadeniz Bölgesinden daha önce yayınlanmamış bir örnek tanıtılıp geleneksel mimarimiz içerisindeki yeri değerlendirilmeye çalışılacaktır. Geleneksel kırsal mimarimizin bir parçasını oluşturan ahşap köprü mimarisinin değerlendirilebilmesi ve sözü edilen envanterin oluşması adına bir katkı sağlayacağı ümit edilmektedir.

Sınırlılıklar: Ahşap malzemenin doğası gereği nispeten kısa ömürlü olması ve motorlu taşıt geçişi için tasarlanmadıklarından hemen hemen büyük bir kısmının yakınına yeni betonarme köprüler yapılması nedeniyle atıl kalmaları gibi sebeplerle, ahşap köprülerin büyük bir kısmı günümüze ulaşamamıştır. Günümüze ulaşan örnekleri az oluşu ve yukarıda değinildiği üzere çok az sayıda ahşap köprü'nün bilimsel çalışmaya konu olması kapsamlı ve detaylı bir karşılaştırma ve değerlendirme yapma imkânını kısıtlamaktadır. Ayrıca

¹Özgüner, 1970, s. 84-86; Bayhan ve Salman, 2012, s. 41-45; Çabuk, Güçhan ve Türer, 2015; Bayhan, 2016, s.17-18; Bayraktar, 2017. Bazı çalışmalarda birkaç ahşap köprüye envanter çalışması kapsamında kısaca değinilmiştir. Toprak vd., 2010, s. 263; Şahin vd., 2014, s. 262,330; Kara, 2016, s. 248-263.

köprünün tabliye altınının bir kısmının, güvenlik gerekçesiyle, çok yakından ölçme ve fotoğraflanması mümkün olmamıştır.

Materyal ve Yöntem: Araştırma konusu olan köprü 2018 yılı Temmuz ayında yerinde incelenmiş, gerekli ölçüler alınmış, yapı ile ilintili olarak yöredeki insanlarla görüşülmüş, eser ayrıntılı olarak belgelenmiştir. Çevre köylerde ve bölgede başka ahşap köprü olup olmadığı sorgulanmıştır. Kültür Bakanlığı'na bağlı Trabzon, Giresun, Rize, Ordu ve Artvin Müze Müdürlükleri, aynı illerin İl Kültür Müdürlükleri, Belediye Başkanlıklarının ilgili daireleri, bazı muhtarlıklar, Trabzon Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu Bölge Müdürlüğü ve Karayolları Genel Müdürlüğü Sanat Yapıları Dire Başkanlığı ile irtibat kurulmuştur. Bölgede ayakta bulunan diğer muhtemel köprülerin tespitine çalışılmıştır. Bu bağlamda Çaykara ve Of ve Çayeli ilçelerinde bulunan üç ahşap köprü (Trabzon - Çaykara Eğridere Köyü Kiremitli Köprü², Trabzon - Of Bölümlü Köyü Hapsiyaş (Kiremitli) Köprüsü, Rize - Çayeli Buzlupınar Köyü Köprüsü) yerinde incelemiştir. Yukarıda adı geçen kurum arşivlerinden belirtilen yapılarla ilgili belge ve bilgiler talep edilmiş, internet ağı üzerinden bu ve benzer muhtemel köprülerle ilgili taramalar gerçekleştirilmiştir. Daha önce yayınlanan örneklerle birlikte incelediğimiz üç köprü ile karşılaştırılarak ve konu üzerinde çalışma sürdüren iki araştırmacı³ ile kurduğumuz irtibat sonucu fikir ve çeşitli materyal paylaşımı yapılarak yapının geleneksel mimarimizdeki yeri konusu değerlendirilmeye çalışılmıştır⁴.

Dernekpazarı'nın Coğrafi Konumu ve Türk Devri İdari Tarihçesine Kısa Bir Bakış

Dernekpazarı Trabzon'un 71 km doğusunda bulunan 420 km² yüzölçümüne sahip bir ilçesidir. 2018 yılı itibariyle nüfusu 3564 olan ilçe merkezi 565 m rakımdadır (ÖZTÜRK, 2005, s. 318). Karadeniz sahiline Of ile bağlanan ilçenin sahile olan uzaklığı 19 km.dir. Of ile Bayburt arasında uzanan vadide ve Solaklı Çayı yanında kurulan ilçe, dağlık ve ormanlık bir arazi yapısına sahiptir. 1461'de Trabzon'un fethiyle (LOWRY ve EMECEN, 2012, s. 297) birlikte Of'a bağlı olarak Osmanlı idaresine katılan Dernekpazarı, 1925 yılında *Kondu* adıyla anılan Of İlçesi'ne bağlı bucak merkezi iken 1948'de Çaykara ilçe olunca, Of'tan ayrılıp köy konumuna dönüştürülerek Çaykara'ya bağlanmıştır. Ancak, 1949 yılında yeniden bucak, 1990'da ise *Dernekpazarı* adıyla ilçe olmuştur⁵. İlçenin merkez mahallesinin eski adı Kondu'dur (ÖZTÜRK, 2005, s. 702).

Yapının Konumu ve Tarihçesi

Köprü, Doğu Karadeniz'de kırsal alanda mahalleleri bağlayan bir yol üzerinde bulunmaktadır. Köprünün bulunduğu yol, Anadolu yol ağının kılcal bir uzantısı olarak kabul edilebilir (HALAÇOĞLU, 1991, s. 127-128;

²Belirtilen yapıyı tanıtan ve tarafımızca hazırlanan bir makale basım aşamasındadır.

³Ordu il sınırı dahilinde, Osmanlı ve Cumhuriyet devrine ait 30 civarında geleneksel ahşap köprü tespit edip bunları da kapsayan bir kitap hazırlığı sürdüren Sanat Tarihi Öğretim Üyesi Doç Dr. Şerife Tali çeşitli yapı fotoğraflarını bizimle paylaşmıştır. Ordu yöresindeki yapıların sayıca fazla oluşu dikkat çekicidir. Tarihi ahşap köprülerle ilintili doktora çalışması yürüttüğünü belirten Y. Mimar Süheyla Yılmaz'ın Karayolları Genel Müdürlüğü'ne yazdığımız resmi yazıya cevaben yurdumuzda tespit ettikleri 38 ahşap köprünün listesini tarafımıza göndermiştir. Araştırma konusu yapı, bu listede bulunmamaktadır. Yılmaz'ın, Sert ile birlikte sunduğu "Tarihi Ahşap Köprülerin Yapım Sistemlerine Göre Sınıflandırılması" başlıklı değerli bir bildirisinin basım aşamasında olduğunu belirtmek isteriz (Sürücü, 2017, s. 9-93).

⁴Çalışmamızla ilgili olarak; ölçü alma konusunda katkı yapan Sayın Büşra Yıldırım, çizimleri bilgisayar ortamında gerçekleştiren Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü Araştırma Görevlisi Sayın Alper Atıcı, Ordu yöresi ahşap köprüleri ile ilgili görüş ve fotoğraf paylaşan Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi Sayın Doç Dr. Şerife Tali, Karayolları Genel Müdürlüğü, Sanat Yapıları Dairesi Başkanlığı, Tarihi Köprüler Şubesi Müdürlüğü uzmanı Y. Mimar Süheyla Yılmaz, İngilizce özeti gözden geçiren Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Sayın Prof. Dr. Turan Taka, kurum arşivinden istifademize izin sağlayan Trabzon Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu Başkanı Sayın Serpil Yüksel ve kurum çalışanları, yapılarla ilgili bilgi veren yöre sakinlerinden Sayın Hikmet Kurt ve Sayın Veysel Terzi'ye katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

⁵Sezen, 2006, s. 146; Öztürk, 2012, s. 683; <http://www.trabzon.gov.tr/dernekpazarı> (02.02.2018)

ESKİKURT, 2014, s. 15-40). Yapı Dernekpazarı İlçesi'nin 4 km batısına düşen Yenice Köyü'nde⁶ Küçük Kalanas⁷ Mahallesi'nde, mücavir alan dışında, yaklaşık 430 m rakımda yer almaktadır (Şekil 1, Resim 1-2)⁸.

Şekil 1. Karayolları Genel Müdürlüğü 10. Bölge haritasında Dernekpazarı ve çevresi.
(<http://www.kgm.gov.tr/SiteCollectionImages/KGMImages/Haritalar/b10.jpg>)

Resim 1. Yapının bulunduğu mevki ve çevresinin uydu görüntüsü.
(<https://yandex.com.tr/harita/?ll=40.208093%2C40.794010&z=15&l=sat&mode=search&text=dernekpazar%C4%B1%20yenice%20mahallesi&sl=40.216000%2C40.787898&ssp=0.039053%2C0.015689skl>)

1.Yapının bulunduğu kesim 2.Yenice Köyü sınırları 3.Dernekpazarı ilçe merkezi

⁶Yenice Köyü muhtarı Veysel Terzi ve eski muhtarlarından Hikmet Kurt, köyün eski (Rumca) adının *Marladas* olduğunu belirtmiştir (Hikmet Kurt ve Veysel Terzi, kişisel görüşme, 05 Şubat 2018). Bir araştırmaya göre köyün eski adı *Zaimlerdir* (Öztürk, 2012, 684). Öztürk'ün bir başka araştırmasına göre, Dernekpazarı'nın *Zenozena Köyü*'ne bağlı *Zaimler* ve *Marsadas* Mahallelerinin birleştirilmesiyle bağımsız bir köy haline getirilen Yenice Köyünün eski ismi, *Marsadas*'tır (Öztürk, 2005, s. 825).

⁷*Kalanas* adı, Dernekpazarı'nın Çalınlar Köyünün eski adı olarak geçmektedir (Öztürk, 2005, s. 596).

⁸Yapının bulunduğu kesimin konumu: N 40° 40' 12.565" E 40° 12' 26.705"

Resim 2. Yapının bulunduğu kesimin uydu görüntüsü.

<https://yandex.com.tr/harita/?ll=40.208093%2C40.794010&z=15&l=sat&mode=search&text=derekepazar%C4%B1%20yenice%20mahallesi&sl=40.216000%2C40.787898&sspn=0.039053%2C0.015689>

1- Köprü 2- Değirmen 3- Küçük Kalanas Deresi

Köprünün tarihçesine ışık tutabilecek yazılı bir kaynak veya belgeye rastlanılmamıştır. Köyün eski muhtarlarından Hikmet Kurt ile yapılan görüşmede kendisinden yapıyla ilgili aşağıdaki bilgileri edinilmiştir. Buna göre; köprü eskiden beri *Hazaba*, *Küçük Kalanas Eski*, *Ahşap*, *Tahta* adlarıyla anılmaktadır. *Hacaba* adının köprüyü yapan ustanın lakabı olan Hazabadan kaynaklandığı, *Küçük Kalanas* isminin derenin ve köprünün bulunduğu mevkinin eski adı olduğu, köprüyü ve yakınındaki değirmenin bu mahallede oturan ve vaktiyle İskenderli adıyla bilinen ve 40-45 haneden oluşan bir sülale tarafından yaptırıldığı öğrenilmiştir. Köprünün belirtilen hane halkının evlerinin bulunduğu mahalle ile mezire⁹ arasındaki ulaşım için yapıldığı, köprüden önce halkın, köprünün bulunduğu noktada dere üzerine uzatılan bir ağaç gövdesine basarak karşıya geçtiği, sonradan sözü edilen hane halkının imece usulüyle kereste temini, taşıma ve ustalara yardımcı olarak yapının inşasında rol aldığı, ustaların köprüdeki yeni tabelada kaydedildiği gibi “Mollaibrahimoğlu Mustafa Yoldaş”, “Mutioğlu Hasan Kaya” ve “Dursun Abanoz” oldukları ifade edilmiştir. İlk ismin asıl mimar, diğer ikisinin yardımcı usta oldukları, ilk iki ismin aynı köyün aşağı kesiminde bulunan “Orta Mahalle” sakini oldukları, son ismin köprüyü yaptıran hane halkından biri olduğu, 2001 yılındaki tamirin bu hanelerden “Hazaboğlu Hafız Mahmut Abanoz” tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır (Hikmet Kurt, kişisel görüşme, 05 Şubat 2018). Köprünün yanındaki değirmenin 40 sene kadar önce betonarme olarak yenilenmeden önce geleneksel ahşap bir yapı olduğu ifade edilmiştir (Resim 3-4)¹⁰.

⁹“Kırsalda birkaç evden oluşan en küçük yerleşim birimi” anlamındaki mezra sözcüğü, yörede *mezire* şeklinde ifade edilmektedir. Mezranın yukarıdaki tanımı için bkz.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a7b4775cbd3d4.95283799 (02.02.2018).

¹⁰Kurt’a göre köprünün mansab tarafında takriben 250 m mesafede bulunan betonarme bir başka değirmen 1950’li yıllarda yaptırılmıştır (Hikmet Kurt, kişisel görüşme, 05 Şubat 2018).

Resim 3. Köprü'nün kuzeydoğudan görünüşü.

Resim 4. Köprü'nün yanındaki değirmen.

Köprü, kuzeyden güneye doğru eğimli bir arazide kıvrılarak taşlık araziye şekillendiren “Küçük Kalanas Deresi”nin üzerinde kurulmuştur (Resim 5-10). Yapı halen kullanılmaktadır¹¹. Aynı derenin suyu ile çalıştırılan ve yukarıda sözü edilen su değirmeni, tarihi köprü'nün 12 m kadar kuzeydoğusunda bulunmaktadır (Resim 2,4).

Resim 5. Kuzeydoğu girişi.

Resim 6. Köprüye kuzeyden bakış (menba yüzü).

Resim 7. Köprüye kuzeyden bakış (menba yüzü).

Resim 8. Menba yüzü.

¹¹Birçok tarihi ahşap köprü'nün yakınında son yıllarda betonarme yeni köprüler inşa edilmiştir. Özellikle ahşap köprülerin motorlu taşıt trafiğine cevap verememesi yeni köprü inşasını gerekli kılmıştır. Eski köprülerin işlevsiz kalmaları üzerine kısa sürede ortadan kalktıkları görülmektedir. Bu yapının halen kullanılması sevindiricidir.

Resim 9. Köprü'nün mansab yüzü.

Resim 10. Mansab yüzüne doğudan bakış.

İnsan ve hayvan geçişi için tasarlanan ve küçük bir dere üzerinde kurulan köprü'nün değirmenle birlikte meydana getirdiği mimari görüntü değirmendeki yenileme ile birlikte zarar görmüştür.

Köprü'nün gergilerinin üzerinde ahşap tahtalara yazılmış halde 10 ayrı kitabe bulunmaktadır (Resim 11-20). Kitabeler gergilerin her iki yüzünde orta kesimde yatay olarak uzatılmış ve gergilere çakılı haldedir. Yazı levhaları görünümündeki tahtalar, kenarları gayri muntazam geometrik şekilde olup yaklaşık olarak 80x20 cm ölçülerdedir. Beyaz zemin üzerine siyah nesih harflerle yazılı kitabelerin kenarlarında siyah ve kırmızı boyalı basit geometrik motifler yer alır. Kitabeler taşra işi yerel bir karakter taşımaktadır. Kitabeler değirmen tarafındaki kuzeydoğudaki giriş üzerindeki gergiden başlayarak -gergilerin önce güneybatı sonra kuzeydoğu yüzü- diğer girişe doğru aşağıda sıralanmıştır.

Resim 11-20. Köprü gergilerinde yer alan kitabeler

Köprü'nün mansab yüzünde korkuluk üzerinde ahali tarafından Latin harfleriyle yazdırılan 1 x 0.70 m ölçüsünde yeni metal bir levhada “Tarihi köprü Yenice halkı tarafından yaptırılmıştır. Mimarı: Mollaibrahimoğlu Mustafa Yoldaş. Yrd: Mutioğlu Hasan Kaya – Dursun Abanoz. 2001 tarihinde Hazaboğlu Hafız Mahmut Abanoz tarafından onarılmıştır. Y.T.1932” ifadeleri yazılıdır.¹²

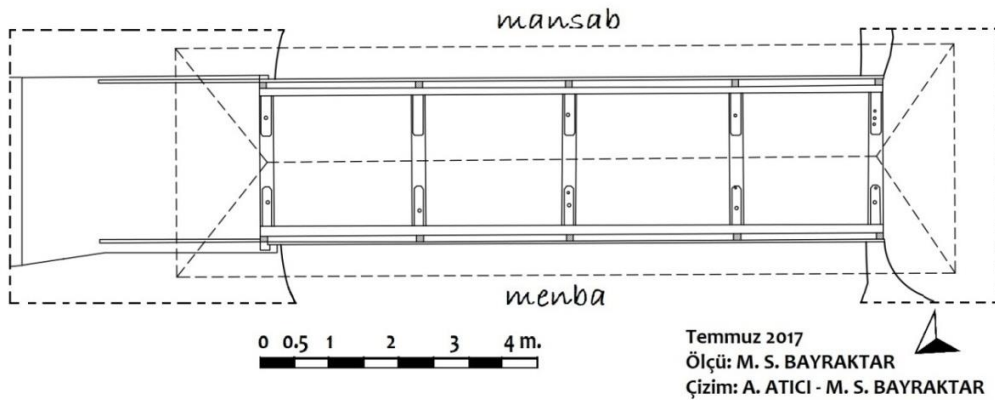
İki ve dokuz numaralı eski kitabeler ile yeni yazıt, yapının inşasına ışık tutmaktadır. Yeni yazıttan yapının 1932’de halk tarafından Molla İbrahimoğlu Mustafa Yoldaş ile yardımcıları Mutioğlu Hasan Kaya ve Dursun Abanoz’a yaptırıldığı ayrıca yapının 2001 yılında Hazaboğlu Hafız Mahmut Abanoz tarafından tamir edildiği anlaşılmaktadır. Eski kitabelerde inşa ile ilgili olarak sadece inşa yılı geçmektedir. Kitabelerde geçen tüm şahıslar yukarıda değinildiği gibi yöre ahalisindendir. Diğer eski kitabeler hadis ve çeşitli veciz sözlerdir.

¹²Ustaların civarda başka köprüler inşa etmiş olabilecekleri akla gelse de bu konuda herhangi bir bilgiye ulaşılmamıştır.

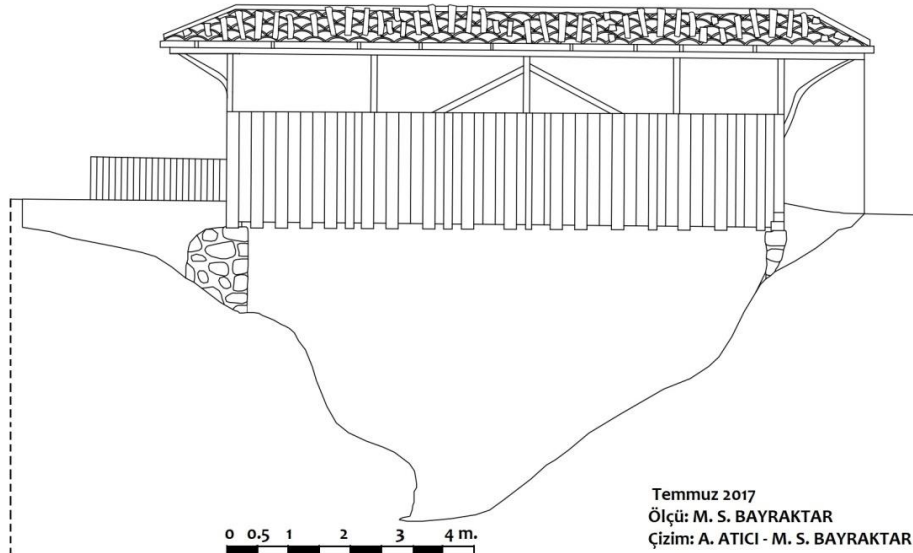
2001 yılı tamirinde köprünün çatısının aktarıldığı, değirmen tarafındaki sahanlığın yığma taş duvarının yenildiği, eskiyen ve çürüyen parçaların benzerleri ile değiştirildiği, asli görüntünün muhafazasının gözetildiği anlaşılmaktadır. Özellikle korkuluk tahtalarının büyük bir kısmı değişmiş olmalıdır. Yukarıda geçen kitabelerin metinlerine sadık kalmarak yenildiği, silinen kesimlerin boyama ve yazılarının yenildiği anlaşılmaktadır¹³.

Köprünün Mimari Tanımı

Doğu-batı ekseninden 38° güneye dönük uzanan köprünün menba yüzü kuzeybatıya, mansab yüzü güneydoğuya bakmaktadır. (Şekil 2-5, Resim 8,10). Tabliye irtifai anlamda düz bir hat izler. Yani inişli-çıkışlı olmadan tüm tabliye aynı kottadır. Köprü tabliyesi doğrusal olarak sağa sola sapmaksızın düz bir hatta uzanır. (Şekil 2-5, Resim 5,8-9,21,25).

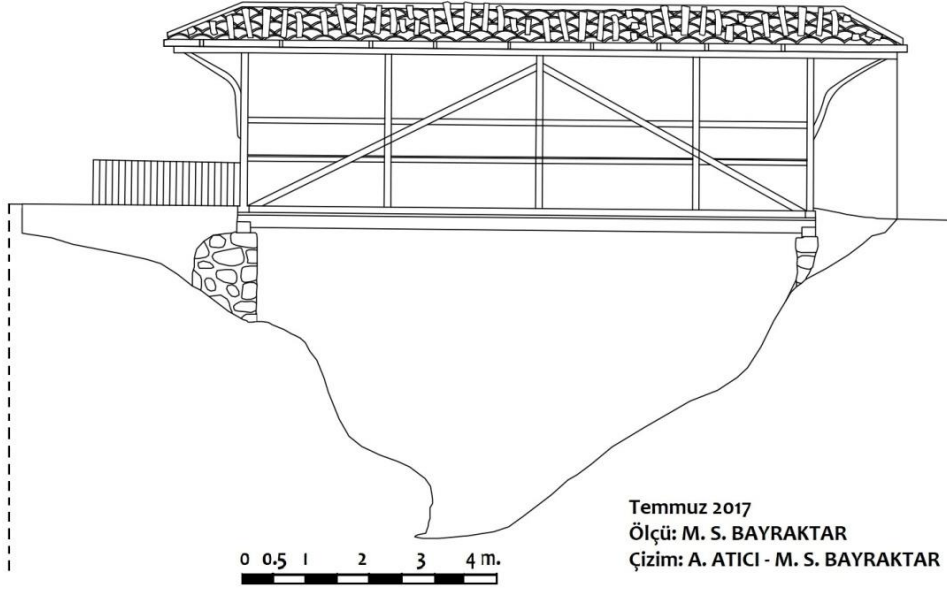

Şekil 2. Trabzon – Dernekpazarı – Yenice Köyü (Küçük Kalanas / Ahşap / Eski / Tahta) Köprüsü planı.

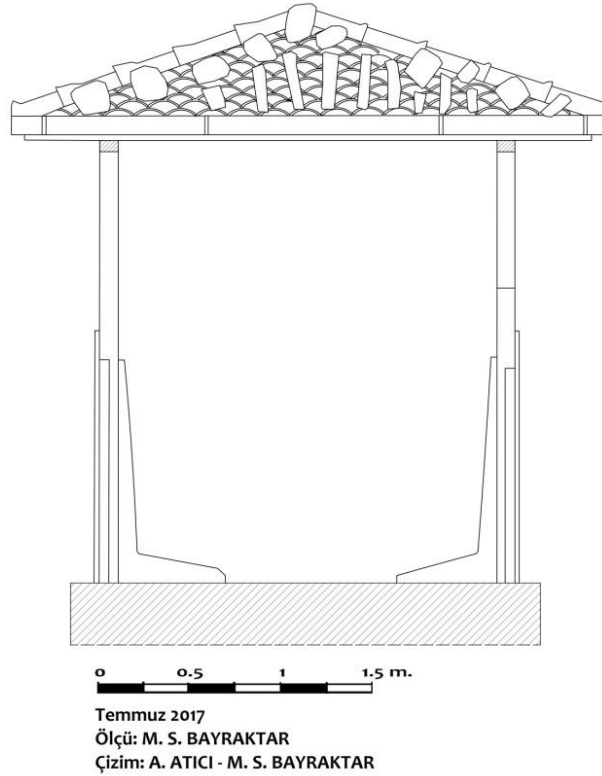

Şekil 3. Trabzon – Dernekpazarı – Yenice Köyü (Küçük Kalanas / Ahşap / Eski / Tahta) Köprüsü kuzeybatı (menba) cephe görünüşü.

¹³Hikmet Kurt, kişisel görüşme, 05 Şubat 2018.

Şekil 4. Trabzon – Dernekpazarı – Yenice Köyü (Küçük Kalanas / Ahşap / Eski / Tahta) Köprüsü kuzeydoğu cephe görünüşü (korkuluk kaplaması olmaksızın).

Şekil 5. Trabzon – Dernekpazarı – Yenice Köyü (Küçük Kalanas / Ahşap / Eski / Tahta) Köprüsü kuzeydoğu cephe (giriş) görünüşü.

30 m kadar kuzeydoğusundan geçen şimdiki taşıt yolundan aşağıda kalan köprü ağaçlık alanda zor fark edilmektedir. Yapının bulunduğu kesim mevcut taşıt yolu kotundan 7 m kadar aşağıdadır (Resim 3,6). Köprü, köyleri bağlayan eski patika yol üzerinde bulunmaktadır.

Yapının ahşap kesimin uzunluğu 8.95 m¹⁴ tabliye eni 2.30 m.dir¹⁵ (Şekil 2-5). Ahşap kesimden sonra her iki yakadaki sahanlıklar ve patika yol, beton kaplanarak yenilenmiştir. Değirmenin bulunduğu yakada köprünün ahşap aksamından sonra ortalama 2.50 m genişlikte 3.40 m uzunluktaki beton kaplı sahanlığın her iki kenarında, iki ucu köprü direklerine yaslanan yeni demir bir parmaklık yer almaktadır (Resim 21). Sözü edilen sahanlıktan sonra patika yol ikiye ayrılarak değirmen ve taşıt yoluna ulaşır. Diğer yakada (güneybatıda) köprü bitiminde 3 m genişlikte 2.25 m uzunluktaki beton kaplı sahanlık eğimli kayalık araziyle kesilmiştir (Resim 21-22). Bu kesimde sahanlık, güneydoğu yönde 90⁰lik kıvrım yaparak döner ve güneydoğu yönde uzanan patikayla birleşir (Resim 21-23). Her iki baştaki sahanlıklarla birlikte köprünün toplam uzunluğu 14.60 m.dir (Şekil 2).

Resim 21. Kuzeydoğu girişi.

Resim 22. Güneybatı girişine mansab tarafından bakış.

Resim 23. Güneybatı giriş ve sahanlık (menba yönünden).

Resim 24. Tabliye altı (menba tarafından).

Köprünün inşası için doğal olarak dere yatağının dar ve kayalık bir kesimi tercih edilmiştir (Resim 7). Kuzeydoğu yakada köprüyü taşıyan ana kirişlerin oturtulduğu kayanın üzerinde harçsız yığma moloz taş örgülü bir duvar görülür (Resim 8). Bu duvar, üzerinde yukarıda sözünü ettiğimiz beton kaplı sahanlığın kurulduğu bir köprü ayağı işlevi yüklenmiştir. Sahanlığın bittiği kesimde 0.60 m, dereye bakan yüzü 2.80 m yükseklikteki duvarın köşelerinde kaba yonulmuş oldukça iri moloz taşların kullanılmış olması dikkati çekmektedir (Resim 9)¹⁶. Diğer başta tabliye altındaki yoğun ot diken ve genç ağaçlar, etrafın görülmesini büyük ölçüde engellese de ana kirişlerin bu kenardaki uçlarına kadar yükselen araziye bakılarak kirişlerin oturtulması için küçük bir tesviye işlemi ile birlikte hafif taş bir dolgu yapılarak yetinildiği söylenebilir (Şekil

¹⁴Ölçü, tabliyenin başındaki direkler arasındaki (direkler dahil) mesafedir. Köprünün uç noktaları olan saçak hizaları itibariyle ölçü 11.20 m.dir.

¹⁵Ölçü, tabliye direkleri (dıştan) itibariyledir. Çatıda saçak hizaları itibariyle genişlik 4 m.dir.

¹⁶Daha önce duvarın 2001 yılı tamirinde yenilendiğine değinilmişti.

4). Tabliye ile dere yatağı arasındaki mesafe en derin olan orta kesimde 4.90 m.dir¹⁷ (Resim 7, Şekil3). Tabliye altındaki arazi V şeklinde epey dik eğimli olarak her iki yakaya doğru minyatür bir vadi gibi yükselmektedir (Resim 7). Suyun temas ettiği hemen tüm arazi yüzeyi sert kayalıktan ibarettir. Bu köprünün oturduğu arazinin kolay kolay aşınmayacağı anlamına gelir. Belirtilen hususu köprünün ömrünü uzatacak başarılı bir yer seçimi olarak değerlendirebiliriz.

Köprünün ana unsuru olan ahşap kesimi yukarıda anlatılan iki yaka üzerine uzatılan kalın ana kirişler üzerinde yükselmektedir (Resim 8-9,24). Her iki başta ana kirişlerin altında aksi istikamette takriben 25 x 25 cm.lik bir yastık (mesnet) kirişine yer verilmiştir (Resim 9). Kimileri hafif eğri biçimli olan ana kirişler, dört tane olup yan yana ve her biri tek parça halinde uzatılmıştır. Kestane ağacından, gövdelerin dal ve kabuklarından arındırılıp balta ile yonulması suretiyle oluşturulmuş bu kirişler, takriben 9.10 m¹⁸ uzunlukta ve hafif yamukça dörtgen ve yuvarlak kesitli, kalınlıkları yaklaşık 15-28 cm arasında değişmektedir¹⁹.

Ana kirişlerin üzerinde, genişlikleri ortalama 20 cm civarında olan 3 cm kalınlıkta 40 kadar tahtanın çakılmasıyla oluşturulmuş tabliye döşemesi yer alır (Resim 21). Tabliye döşemesinde belirtilen tahtalar haricinde; direkler arasında kuzey-güney yönde uzatılmış halde kalınlıkları 15 cm civarında kare kesitli birer döşeme kirişi görülür (Resim 25).

Resim 25. Köprü tabliyesi (kuzeydoğudan).

Resim 26. Tabliye korkuluğu içten (menba tarafı).

Resim 27. Tabliye korkuluğu içten (mansab tarafı).

¹⁷Tabliye ile su seviyesi arasındaki mesafe belirtilen kesimde Temmuz itibariyle 4.65 m.dir.

¹⁸Kiriş başları her iki yakada sahanlığın beton dolgusu içinde kaldığından uçları görülememektedir. Ancak dolgu içerisinde fazla uzamadıklarını düşünmekteyiz.

¹⁹Arazinin müsait olmaması nedeniyle kirişleri yakından ölçmek mümkün olmamıştır. Belirtilen ölçüler tahminidir.

Tabliye döşemesi üzerinde, menba ve mansab boyunca uzatılan ve tabliyenin sınırlarını belirleyen yan yana ikişer kiriş sırası görülür (Resim 26-27). Bunlardan 10 x 10 cm kare kesitli olan dıştakilerin üzerinde çatıyı taşıyan direkler ve korkuluk, 10 x 15 cm dikdörtgen kesitli olan içerdekilerin üzerinde ise çapraz ve L payandalar yükselir.

2.40 m uzunluktaki 10x10 cm kare kesitli ve başlık ve altlıkları bulunmayan ahşap direkler her iki yakada beşer adet ve karşılıklı yerleştirilmiştir (Şekil 2-4, Resim 8-10,25-27). Kuzeydoğuda menba tarafındaki ilk direğe bitişik halde çelik bir kirişe yer verilmiştir (Resim 5,25). Direğe bitişik dik konumdaki çelik kirişin sonradan buraya konulan demir korkuluğu köprüye kaynatmaya yönelik olduğu anlaşılmaktadır.

Köprü'nün her iki başında, menba ve mansab tarafında simetrik olarak, kenardaki direklerden ortadaki direklere kadar uzanan çapraz vaziyette kare kesitli ikişer çifte payanda yerleştirilerek tabliye kuvvetlendirilmiştir (Şekil 4, Resim 8-10,25,27). 4.85 m uzunluktaki payandalar direklere ve korkuluk kuşaklarına *kanallı geçme* ve çivilerle tutturulmuştur. Çatı ağırlığını iki yakadaki sahanlık kesimine aktaran payandalar tabliyeye binen yükü azaltmakta ve yapıyı sağlamlaştırmaktadır. Payandaların tabliye içine bakan yüzlerine 2 cm kalınlıkta tahtalar çakılmıştır (Resim 28).

Payanda ve direkler arasında tabliye boyunca uzanan bir korkuluk yapılarak tabliye emniyeti sağlanmıştır (Resim 7,25-28). Tabliye döşemesinden 1.50 m kota kadar yükselen korkulukta kalınlıkları 10 cm arasında değişen, büyük çoğunluğu yatay ve iki sıra halde, dörtgen ve kare kesitli kuşaklar kullanılmıştır. Bunların uçları direk ve payandalara yerine göre düz veya pahlı yanaştırılmış ve çivilerle çakılmıştır. Kimilerinde kanallı geçmeler görülmektedir. Hem menba hem mansab tarafında tabliye zemininden 1.90 m yüksekliğe kadar korkuluk kesimi dıştan tahtalarla kaplanmıştır (Resim 25-28). Genişlikleri 10.5 – 20.5 arasında değişen 3.5 cm kalınlıktaki biçme yeni tahtalar yan yana ve dikine sıralanarak boşluksuz yanaştırılmış ve korkuluk ve direklere çivilerle çakılmıştır. Bu uygulama derenin nemini köprüden -özellikle tabliye döşemesinden- uzak tutarak geçiş emniyetini ve yapı ömrünü arttırmaya yönelik bir uygulama olarak yorumlanabilir. Korkuluk kaplaması kuvvetli rüzgârlı havalarda yine geçiş emniyetini arttıran bir unsurdur. Kaplama mansab yüzünde diğerinden fazla olarak yeni metal tabelanın olduğu kesimde de görülmektedir (Resim 10,25). Korkuluk kaplaması tabliyeye düşen ışığı epey kesmiş, loş bir atmosfer meydana getirmiştir. Korkuluk kaplaması haricinde bazı ahşap direkler, çapraz payandalar ve tabliyenin her iki başındaki L payandaların da tahta ile kaplandığı dikkat çekmektedir. Bunlar yapı elemanlarını korumak ve daha güzel bir görünüm vermek için tercih edilmiş olmalıdır.

Resim 28. Tabliyeye batıdan bakış (menba tarafı).

Resim 29. Tabliye içi (güneybatıdan).

Tabliyede kimi ahşap köprülerde görülen oturma sekileri bulunmamaktadır. Değirmen tarafındaki sahanlıkta demir doğrama çevrelikli, küçük tabure benzeri yaklaşık 30x30 cm ölçüsünde iki küçük ahşap sabit seki vardır (Resim 21). Bu haliyle yeni olan bu unsurların yerinde eski benzerleri olabileceği akla gelmektedir. Karşısında bulunan ve yamaca dayanan dar sahanlık, bu tarz bir oturmaya elverişli değildir (Resim 21-23).

Tabliyede görülen bir başka unsur direklere bitişik ve menba-mansab ekseninde konumlanmış L şekline benzer, balta ve keserle biçimlendirilmiş yarım boy payandalardır (Şekil 2, Resim 21,25). Strüktürel anlamda yapıyı sağlamlaştıran ve her iki yakada beşer adet bulunan L payandalarının²⁰ boyları 0.70 -1.15 m, zemin uzunlukları 45-60 cm arasında değişmektedir. Kiriş ve direklere büyük dövme demir çivilerle çakılı vaziyetteki L payandaların kalınlıkları -uçlara doğru incelmekle birlikte- 14 cm.yi bulmaktadır.

Köprüyü kapatan dört omuzlu kırma çatı tabliye direklere üzerinde uzatılan 10 x10 cm ölçüsündeki kare kesitli çatı kirişlerine oturtulmuştur (Resim 28-29). Tabliye döşemesi ile çatı sırtı arasındaki mesafe 3.25 m.dir. Kirişlerin üzerinde kirişlere aksi istikamette atılan gergiler, bunların üzerinde tabliye ekseninde uzatılan aşıklar, padavra tahtaları ve kiremit kaplama yer alır (Resim 29-31). Ortalama 10x18 cm civarında dörtgen kesitli gergilerin uçları daha ince olup orta kesimleri yukarıya doğru eğimlidir (Resim 29-31). Baltalarla yonularak şekillendirilen bu eğim, çatı meylini oluşturmaktadır. Kalınlıkları 8 cm genişlikleri 6 cm civarındaki aşıklar; tepe noktada mahya aşığı kirişleri, her iki omuzda yan yana üç sıralı ara aşıklar ve damlalık aşıkları şeklinde düzenlenmiştir (Resim 29-31). Ortalama 5-6 cm aralıklarla ve yan yana sıralanan padavra tahtaları takriben 3 cm kalınlıkta ortalama 12-15 cm genişlikte olup şekil itibariyle fazla düzgün değildir (Resim 30-31). Saçaklar tabliyeden menba ve mansab tarafında ortalama 0.50 m köprü girişlerinde 1.20 m taşıntı yapmaktadır (Şekil 2-5).

Resim 30. Çatı içten (kuzeydoğudan).

Köprüde kullanılan ağaçların cinsi yörede bol bulunan ve oldukça dayanıklı olan kestanedir. Ahşap aksamda; ana kirişler, tabliye ve çatı kirişleri, konsol kirişleri, döşeme kirişleri, direkler, çapraz ve L payandalar ve korkuluk kuşaklarında hep kestane ağacı kullanılmıştır. Ahşap yapının dere yatağına oturtulduğu iki yakadaki sahanlıklarda moloz taş örgü görülür (Resim 9).

Kimi ahşap köprülerde bazen sonradan yapılan demir kenet çelik kiriş takviyesi gibi uygulamalar bu yapıda çok sınırlı olarak görülmektedir. Kuzeydoğu yöndeki girişte direğe bitişen muhdes kirişten daha önce bahsedilmişti. L payandalardan sadece birinde -güneybatı başta menba tarafındaki payandanın zemine basan kesiminde- küçük bir demir kenet görülmektedir (Resim 33). Ahşap elemanların sabitlenmesi için bol miktarda demir çivi kullanılmıştır (Resim 33-34). Çatı kaplaması alaturka (oluklu) kiremittir. Kiremitlerin üzerinde yukarıda değinilen iri moloz taş malzeme kullanılmıştır (Resim 5-6,21-22).

Yapının çeşitli kesimlerindeki ahşap elemanların birleştirilmesinde bilinen geleneksel teknikler kullanılmıştır. Yan yana dizilen döşeme tahta ve kirişlerinde, padavra tahtalarında ve korkuluk kaplama tahtalarında ayrıca L payandalar ile direkler ve döşeme kirişleri arasında *düz en birleştirme* görülmektedir (Resim 34-35). Uç uca eklenen aşık ve tabliye kirişlerinde *düz boy birleştirmeler* göze çarpar (Resim 31). Köprü başlarındaki

²⁰Belirtilen elemanlar için *papuç payanda* tabirinin de uygun düşeceğini düşünmekteyiz.

elibögründeler ile çatı kirişi arasında (Resim 37), orta direkler ile payandalar arasında (Resim 38) direkler ile çatı kirişleri arasında *kertmeli uç birleştirme* (Resim 39) bazı aşıklarda ise *pahlı (şevli) uç birleşme* (Resim 40) tekniği uygulanmıştır. Ana kiriş ile altındaki yastık kirişi arasında (Resim 41), payandalar ile korkuluk kuşakları arasında (Resim 42), bazı ara aşıklarla diğer bazı ara aşıklar arasında (Resim 43) *kanallı geçmeler* uygulanmıştır. Tabliye direkleri ile çatı kirişleri arasında sadece bir yerde kısmen görülen *zıvanalı geçmenin* (Resim 44) diğerleri için de geçerli olduğu söylenebilir²¹. Birçok birleşmede belirtilen teknikler çakma çivilerle de desteklenmiştir.

İri başlı dövme demir çiviler fabrika imalatı yeni çiviler ve demir kenetler gibi ayrıntılar yapının dikkat çeken madenî unsurlarıdır. İri başlı (kalpaklı) dövme demir çiviler sadece L payandalarda görülmektedir (Resim 32-33).

Resim 31. Çatı detayı (güneybatı uç kesim).

Resim 32. Tabliyede L payanda ayrıntısı.

Resim 33. Tabliyede L payanda ayrıntısı.

Resim 34-35. Köprüde görülen düz en birleştirmeler korkuluk iç yüzü (34), Padavra tahtaları (35).

Resim 36. Düz boy birleştirme (ara aşıktan ayrıntı).

Resim 37-39. Kertmeli uç birleştirmeler. Payanda ve çatı kirişi (37), direk-payanda birleşimi (38), direk ve çatı kirişi ayrıntısı (39).

Resim 40. Pahlı (şevli) uç birleşme (aşıklardan ayrıntı).

Resim 41-42. Kanallı geçmeler. Ana kiriş-yastık kirişi (41) (payanda-korkuluk kuşağı birleşimi (42).

²¹Bu geçme türü, elemanların geçmenin yapıldığı kesimi görünmeyecek şekilde kapatması nedeniyle kolay kolay gözlenmemektedir.

Resim 43. Kanallı geçme (ara aşıklar)

Resim 44. Zıvanalı geçme (direk çatı kirişi ayrıntısı).

Karşılaştırma ve Değerlendirme

İncelediğimiz ahşap köprü, yaya ve hayvanların bir akarsu engelini geçmesi için geleneksel yapım teknikleriyle yapılmış kırsal bir yapıdır. Köprü, Anadolu yol ağının en uç noktası konumunda; kırsal alanda köy içerisinde mahalleleri bağlayan patika yol ağı üzerinde bulunan bir yapıdır.

Anadolu’da genellikle “ahşap köprü”, “tahta köprü” şeklinde ifade edilen ahşap köprüler için Arapça’da daha çok *cisr* kelimesinin kullanıldığı anlaşılmaktadır²². Mahallinde yaşlıların daha çok üzerinden geçtiği dere adıyla (Küçük Kalanas) andığı yapı, malzemesinden hareketle “ahşap”, “tahta” adlarıyla da anılmaktadır.

İnsanlık tarihi boyunca çok çeşitli köprü örnekleri yapılmıştır. Köprüler şekillerine, yapıldıkları malzemeye, yapı elemanlarına, statik yönlerine, yapılış amaçlarına göre çeşitli bağlarla çeşitli tiplere ayrılır²³. Tarihte ilk köprülerin tamamen taş veya ahşaptan yapılan köprüler olduğu ifade edilmektedir (ÇEÇEN, 2002, s. 252).

İnsanlık tarihinde köprülerin ilk örneklerinin ahşap olduğu varsayılabilir. Zira iki yaka arasına uzatılacak bir ağaç kütüğü veya ahşap donanımlı basit bir inşaa, açıklığı geçmenin en kolay yolu olmalıdır. Daha kapsamlı ve gelişmiş bir inşaya gerek duyulan kâgir köprülerin yapımı daha sonra gerçekleşmiş olmalıdır. Hitit başkenti Hattuşa’da (Çorum Boğazköy) Ambarlıkaya altındaki boğaza benzeyen uçurumun iki yakasının, kayalık zemine oturtulan ahşap kiriş esaslı bir köprüyle bağlanmış olduğu kabul görmektedir (BITTEL, 1970, s. 61; NAUMANN, 1991, s. 491-493; ÇULPAN, 2002, s. 1-2). Bunun gibi bir kiriş boyu ile geçilebilen benzer birçok yerde, kiriş esaslı ahşap köprülerin çok eski devirlerden beri kullanıldığı düşünülebilir.

Çeçen’e göre bilinen en eski ahşap köprü, Roma İmparatorluğu döneminde Roma’da 620 yılında yapılan Pons Sublicius Köprüsü’dür²⁴. Yukarıda değindiğimiz Hititlerin başkenti Hattuşa’daki köprüye bakılarak ahşap köprülerin Roma’dan epey eskiye gittiği söylenebilir.

Küçük Kalanas Köprüsü, Erken Cumhuriyet devri eseridir. Yapının inşasını belgeleyen tarih, kendisi gibi ahşap bir tahta parçasına, Cumhuriyet devri alfabesinin Lâtin rakamlarıyla yazılmıştır. Yapının inşasının kitabe ile belgelenmesi araştırdığımız örnekler bağlamında tek kalan bir durumdur. Aynı şekilde Arapça harflerle eski düzende yazılan hadis kitabeleri de, henüz başka bir ahşap köprüde rastlayamadığımız bir özelliktir. Bu kitabeler de, öncekiler gibi gergiler üzerine çakılan tahtalara boyama şeklinde taşra üslubu ile yazılmıştır.

²²Çeçen Arapça’da köprü anlamına gelen *cisr* ve *kantara* kelimelerinden ilkinin daha çok ahşap köprüler, diğerinin ise taştan yapılan kemerli köprüler için kullanıldığı görüşündedir Çeçen, 2002, s. 252).

²³Köprülerin çeşitli açılardan sınıflandırılması konusunda bkz. Çeçen, 2002, s. 252; Peynircioğlu, 1951, s. 3-5; Görcelioğlu, 1979, s. 138; Bayhan, 2016, s. 14-27; Çulpan, 2002, s. 1.

²⁴Çeçen, 2002, s. 252). Roma döneminin en eski ahşap köprüsü olarak birçok araştırmacı belirtilen yapıyı göstermektedir. Bu ve benzer Roma dönemi ahşap köprüleri için bkz. Adam, 1994, 284; Partov vd., 2016, 93-105; [http://www.ejournals.eu/pliki/art/8374/\(17.01.2018\);Taylor](http://www.ejournals.eu/pliki/art/8374/(17.01.2018);Taylor), 2002, 1-20; <http://www3.iath.virginia.edu/waters/article.html>. (21.10.2017). Romalılar tarafından inşa edilen erken ahşap köprüler, sıklıkla ahşap kazık iskeleler arasında uzanan kesilmiş ağaç gövdelerinden yapılan basit kiriş yapılarıydı (Partov vd., 2016, s. 97).

Köprünün yakınında ahşap bir su değirmeni ile birlikte inşa edilmesi, ahşap köprülerde muhtemelen sık rastlanan bir durum olmalıdır²⁵. Çaykara Eğridere Köyü Kiremitli Köprü'nün yakında burada olduğu gibi değirmenler bulunmaktadır.

Ahşap köprüler geleneksel mimarlıkta ormanlık kesimlerde görülmektedir. Ağaçların geleneksel usulde balta ile veya el hızarlarıyla kesilip biçilmesi suretiyle kullanıldığı ve taşıyıcı olarak salt ahşap elemanlardan oluşan bu köprülere taşıyıcılık bağlamında kiriş esaslı köprüler denilmektedir (PARTOV, vd., 2016, s. 97)²⁶.

Geleneksel ahşap köprüler, kendi içlerinde çeşitlilik göstermektedir. Açıklığın iki yakasına atılan ağaç gövdelerinden oluşan en basit örneklerin²⁷ yanı sıra açıklığın iki yakasına uzatılan ağaç gövdelerinin veya kirişlerin üzerine çakılan bir döşeme ve korkuluğa sahip örnekler veya bunlara ilaveten köprü tabliyesini örten ahşap direklere oturan çatılı tiplerle -Yenice Köyü Köprüsü'nde olduğu gibi- karşılaşırlar. Çatı, bol yağışlı iklimde yağış sebebiyle kayganlaşabilecek tabliyeyi kuru tutarak geçiş güvenliğini arttırmaktadır. Ayrıca yapıya abidevi bir görünüm kazandırmakta, köprünün yağmurlu havalarda geçici bir sığınma ve dinlenme alanına dönüşmesine de imkân tanımaktadır.

Yenice Köyü Köprüsü'nde görülen korkuluk kaplaması birçok eserde bulunmamaktadır. Korkuluk kaplaması, güçlü rüzgâr ve buna bağlı olarak tabliyenin ıslanarak kayganlaşmasının oluşturacağı olumsuzluklara bir önlem olarak düşünülmüş olmalıdır.

Karadeniz Bölgesinde Trabzon, Rize, Giresun, Ordu, Çankırı ve Kastamonu'da 18. yy sonlarından başlayıp 20. yy. başlarına tarihlendirilen geleneksel çatılı ahşap köprüler bulunmaktadır²⁸. Aynı tipin dünyada çeşitli ülkelerde özellikle ormanlık bölgelerde yaygın olarak inşa edildikleri anlaşılmaktadır. Malzeme, inşa tekniği ve mimari özellikleri bakımından incelediğimiz yapıya yakın duranlar bulunmaktadır (ÇABUK vd., 2015, s. 237-238; BAYRAKTAR, 2017, s. 121-123). Açıklığın iki yakasına uzatılan kirişler, kimilerinde dere yatağının iki yakasında görülen taş duvarlar, kirişlerin üzerindeki direk, payanda, korkuluk ve çatı karakteristik ortak özelliklerdir.

Ahşap köprülerin araziye oturtulması farklı şekillerde olmaktadır. Yenice Köyü Köprüsü'nde olduğu gibi açıklığın az olduğu; bir ağaç gövdesi veya kirişle köprü tabliyesinin geçilebildiği durumlarda, iki yaka arasındaki kayalık zemine oturtulan kiriş veya ağaç gövdeleri yeterli olmaktadır. Açıklığın bundan büyük olduğu ve tek parça kirişle geçmenin mümkün olmadığı durumlarda konsol kiriş, ahşap direk, kazık ayak veya kâgir ayaklar kullanılmaktadır (BAYRAKTAR, 2017, s. 122-124). Yenice Köyü Köprüsü'nde açıklığın bir yakasında taş duvar görülmektedir. Su taşkınlarından korumak için köprüyü yükseltmek veya iki yakadan birinin irtifası yeterli olmadığı zaman, diğer yakayı karşısındakine eşitlemek veya kıyının aşınmasını önlemek (özellikle toprak ağırlıklı gevşek dokulu kıyılarda) gibi gerekçelerle bu tip uygulamaya gerek duyulmaktadır.

Yenice Köyü Köprüsü'nün tabliyesi irtifai ve doğrusal olarak yukarıda verilen örneklerin büyük çoğunda olduğu gibi düz uzanmaktadır.

Köprünün inşasında ana yapı malzemesi olarak ahşabın seçilmesinin çeşitli nedenleri sıralanabilir. Yörenin orman bakımından zengin olmasının²⁹ yanı sıra ahşabın kolay ulaşılabilir olması, ayrıca ucuz ve pratik inşaya

²⁵Birçok ahşap köprü yakınında ahşap veya kâgir su değirmenlerinin bulunabileceği unutulmamalıdır. Ahşap değirmenlerin bir kısmının bu yapıda olduğu gibi betonarme yenilenmiş olabileceği de akılda tutulmalıdır.

²⁶Günümüzde özellikle Batı ülkelerinde gelişmiş modern tekniklerle inşa edilen yeni ahşap köprülerin bir kısmı geleneksel uygulamaların tam bir benzeri iken bir kısmı ahşabı kaplama malzemesi olarak kompozit tekniklerle uygulamaktadır. Gelenekselden farklı bir boyut kazanan metal bağlantı tekniklerinin öne çıktığı bu yapılarda boyutlar tekniğin imkân tanınması sayesinde epey büyüyebilmekte ayrıca mimari fotoğraf büyük ölçüde değişmektedir. Ancak geleneksel köprülerin pitoresk görünümünü ve ahşabın zamanla yaşayıp günümüze taşıdığı renk ve doku değerleri (sıcak ve doğal), uyandırdıkları estetik haz ve nihayet tarih yüklü enerjileri yeni köprülerde bulunmamaktadır.

²⁷Bu tipin, insanlık tarihindeki ilk köprü uygulamaları olduğu düşünülmektedir (Çeçen, 2002, s. 252).

²⁸Özgüner, 1970, s. 84-86; Karpuz, 1992, s. 52-53; Bayhan ve Salman, 2012, s. 41-45; Şahin vd., 2014, s. 261-262,330; Bayram, 2014, s. 97; Çabuk vd., 2015, s. 225,237-238; Kara, 2016, s. 248-263; Bayraktar, 2017, s. 120-122. Birçok örneğin kitabesi veya inşa tarihine ışık tutacak bir belge bulunmadığından yapılaş tarihleri net bir şekilde saptanamamıştır.

²⁹Trabzon İli'nin ormanlık alan yüzdesi 2015 yılı itibarıyla % 38'dir (Türkiye Orman Varlığı, 2015, s. 29).

imkân tanınması malzeme seçiminde etkili olmuştur. Köprünün tüm ahşap aksamında kullanılan kestane yörede bolca bulunmaktadır. Ülkemizde Marmara ve Kuzey Anadolu ormanlarında görülen Anadolu Kestanesi/Castanea Sativa, boyu 30 metreye, çapı 1.5-2.00 metreye, yaşı 800-1000 seneye ulaşabilmektedir. Kuvvetli kazık kök yapan kestane mobilya ve yapı endüstrisi, iskele, tekne, telefon direği, çit kazığı, fiçı ve tornacılıkta tercih edilen bir türdür (YALTIRIK ve EFE, 2000, s. 200-203; ORMAN ATLASI, 2013, s. 56; Kudeb Ahşap Eğitim Atölyesi Geleneksel Ahşap Yapı Uygulamaları, s. 37). Yörenin bol yağışlı iklimi ile uyumlu, oldukça sağlam ve uzun ömürlü olduğu bilinen kestane ağacı köprüler için uygun bir malzemedir. Karadeniz Bölgesinde geleneksel mimarimizde en çok kullanılan ağaç türlerinden biri olan kestane, özellikle suya dayanıklı oluşu sebebiyle köprülerde en uygun tercihlerden biri olmuştur³⁰.

Köprünün çeşitli kesimlerinde görülen geçme ve birleştirmeler - düz en birleştirme, düz boy birleştirme, kermeli uç birleştirme, pahlı (şevli) uç birleşme, kanallı geçme, zıvanalı geçme - geleneksel mimarimizde görülen uygulamalardır³¹. Bu birleştirmelerde ayrıca bol miktarda çakma usullü demir çivi de kullanılmıştır.

Köprüdeki ahşap öğelerin büyük bir kısmında kullanılan çivilerin büyük bir kısmı fabrika imalatı yeni çivilerdir. Bunların yanı sıra -kimi eski yapı ve ahşap köprülerde olduğu gibi³²- dövme demir çiviler de kullanılmıştır.

Sonuç

Doğu Karadeniz Bölgesinde günümüze ulaşan Yenice Köyü Küçük Kalanas Köprüsü geleneksel yapı sanatımız bağlamında incelenmiştir.

Yapı köy içerisinde mahalleleri bağlayan patika yol ağı üzerinde Anadolu yol ağının hiyerarşisi bağlamında kılcal karakterde bir yol ağının parçasıdır.

Küçük Kalanas Köprüsü, Erken Cumhuriyet devri eseridir. Köprünün mimari özellikleri, Osmanlı dönemine tarihlenen ahşap köprülerle büyük bir benzerlik göstermektedir. Cumhuriyet devrinde ahşap köprü mimarisinde geleneksel karakterin kesintisiz bir şekilde devam ettiği savını ileri sürebilecek kadar eser yayınlanmamış olmakla beraber belirtilen durum hatırı sayılır bir ihtimal olarak ileriki çalışmalarda araştırılmalıdır.

Yapının inşasını belgeleyen tarih ve hadis kitabeleri henüz başka bir ahşap köprüde rastlayamadığımız bir özelliktir. Kitabeler köprünün genelinde olduğu gibi taşra üslubunun bir yansımasıdır.

Köprünün yakınında ahşap bir su değirmeni ile birlikte inşa edilmesine bakılarak, araştırılacak diğer eserlerde de bu durumun duruma dikkat edilmesi yerinde olacaktır.

Küçük Kalanas Köprüsü yerel ve kırsal malzeme ve inşa teknikleriyle gerçekleştirilen Erken Cumhuriyet devrinde yapılan bir halk yapı sanatı ürünüdür. Köprünün inşasında ortaya konulan marifetin kırsal mimarinin tabiatında var olan “babadan oğula usta-çırak ilişkisi içerisinde, kuşaktan kuşağa aktarılan bilgi, beceri ve deneyime” dayandığı söylenebilir (Anadolu’da Kırsal Mimarlık, 2012, s. 7).

Bulduğu akarsu yatağının iki yakasındaki kayalık kesime uzatılan ahşap kirişler üzerinde kurulan köprü, ahşap direklerle taşınan dört omuzlu kırma çatıyla örtülüdür. Köprü, insan ve hayvan geçişi için tasarlanmıştır. Süsleme açısından sade olan yapının tasarımında işlevsellik ön plandadır.

³⁰Ahşap köprü inşasında kestanenin yanı sıra meşe, kayın, kızılbaş, çam, çıralı çam, akçam, karaçam gibi ağaçların uygun olduğu belirtilmektedir (Peynircioğlu, 1951, s. 44-45).

³¹Ahşap köprülerde ahşap elemanlarda görülebilecek birleşme türleri ve teknikleri hakkında bkz. Peynircioğlu 1951, s. 51-60.

³²Rize - Çayeli Buzlupınar Köprüsü (Çabuk vd. 2015, s. 233) ve Kastamonu Bozkurt İlişi Köyü Cumayanı Köprüsü’nde (19. yy. - 20. yy. başları) belirtilen çiviler kullanılmıştır.

Köprüde kullanılan ağacın cinsi yörede yaygın olan kestanedir. Yörenin bol yağışlı iklimiyle uyumlu, oldukça sağlam ve uzun ömürlü olduğu bilinen kestane, köprüler için yaygın olarak kullanılan uygun bir malzemedir.

Geleneksel kırsal mimarimizin işlevselliği önde duran başarılı bir yansıması olarak okunabilecek Küçük Kalanas Köprüsü'nün, başta Karadeniz olmak üzere yurdumuzda ve dünyada benzer örnekleri olduğu görülmektedir.

Ülkemizde diğer örneklerin de bilimsel çalışmalarla ortaya konulması, daha kapsamlı ve sağlıklı bir değerlendirme yapılmasının önünü açacaktır³³. Tabii olarak farklı tip, mimari karakter, imal tekniği ve benzeri hususlarla karşılaştırılması muhtemeldir.

Kaynakça

- ADAM, J.P. (1994) (1994). Roman Building Materials and Techniques, Translated by Anthony Mathews, London: B.T. Batsford.
- ANADOLU'DA KIRSAL MİMARLIK. (2005). Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi, Tarihi Kentler Birliği ve Çekül Vakfı.
- BAYHAN, A. A. (2016). Ferdinand Arnodin'in Boğaz Geçiş Tasarımları Cısr-i Hamidi ve Aktarma Köprüsü, Saarbrücken: Türkiye Alim Kitapları.
- BAYHAN, AHMET ALİ VE FİKRİ SALMAN (2012). Bir Saklı Belde Bayramören, İstanbul: Bayramören Kaymakamlığı.
- BAYRAKTAR, MEHMET SAMİ (2017). Giresun'da Geleneksel Üç Ahşap Köprü, Tuba-Ked (Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi) 15: 107-126.
- BAYRAM, Ö. F. (2014). Doğu Karadeniz Bölgesinde Geçmişten Günümüze Vernaküler Mimari.(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi/ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- BITTEL, K. (1970). Hattusha The Capital of the Hittites, New York: Oxford University Press.
- ÇABUK, E., GÜÇHAN, N. Ş., TÜRER, A. (2015). Tarihi Ahşap Buzlupınar Köprüsü'nün Yeniden Yapımı Üzerine Çalışmalar, Ahşap Yapılarda Koruma ve Onarım Sempozyumu 3 Bildiri Kitabı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi: 225-245.
- ÇEÇEN, K. (2002). Köprü, İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 26: 252-255.
- ÇULPAN, C. (2002). Türk Taş Köprüleri Ortaçağdan Osmanlı Devri Sonuna Kadar, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- ESKİKURT, A. (2014). Ortaçağ Anadolu Ticaret Yolları, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 33, 15-40.
- GÖRCELİOĞLU, E. (1979). Basit Ahşap Kirişli Köprülerin Projelendirilmesi, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 29 (1), 138-167.
- HALAÇOĞLU, Y. (1991). "Anadolu": İdari Ekonomik ve Kültürel Hayat bölümü: Ulaşım ve Yol Sistemi. İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 3: s.127-128.
- KARA, B. (2016). Doğadan Tarihe Yolculuk Ordu, Ordu: Ordu Büyükşehir Belediyesi.

³³Ülkemizdeki diğer birçok ahşap köprüler için de geçerli olduğu üzere, kolay bozulabilen ahşap malzemenin doğası gereği, sıklıkla tadilat gören köprülerin son derece gelişigüzel müdahaleler yüzünden asli görüntülerinin zarar gördüğü gözlenebilmektedir. Bilimsel tespitler ışığında kaliteli bir restorasyon ve koruma anlayışı geliştirmek koruma bağlamında hayati bir önem taşımaktadır. 2017 Temmuz'unda yeni biten restorasyonunun ardından incelediğimiz Buzlupınar Köprüsü, kanatimizce ülkemizdeki ahşap köprüler içerisinde örnek sayılabilecek başarılı ve son derece kaliteli bir restorasyon geçirmiştir.

- KARPUZ, H. (1993). Rize, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- KUDEB AHŞAP EĞİTİM ATÖLYESİ GELENEKSEL AHŞAP YAPI UYGULAMALARI. (2009). İstanbul: Büyükşehir Belediyesi.
- LOWRY, H. W., FERIDUN, E. (2012). Trabzon, İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 41, s.296-301.
- NAUMANN, R. (1991). Eski Anadolu Mimarlığı, B. Madra (Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- ORMAN ATLASI. (2013). Ankara: Orman ve Su İşleri Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü.
- ÖZGÜNER, O. (1970). Köyde Mimari Doğu Karadeniz, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi.
- ÖZTÜRK, Ö. (2005). Karadeniz Ansiklopedik Sözlük 1 Mehmet İlhan (Ed.), İstanbul: Heyamola.
- ÖZTÜRK, Ö. (2005). Karadeniz Ansiklopedik Sözlük 2 Mehmet İlhan (Ed.), İstanbul: Heyamola.
- ÖZTÜRK Ö. (2012). Antikçağ'dan Günümüze Karadeniz'in Etnik ve Siyasi Tarihi Pontus, (4. Baskı). E. Çelik (Yayıma Hazırlayan), Ankara: Genesis.
- PARTOV, D., MAŞLAK, M., IVANOV, R., PETKOV, M., SERGEEV, D., DIMITROVA, A. (2016). "The Development Of Wooden Bridges Through The Ages - A Review Of Selected Examples Of Heritage Objects. Part 1 - The Milestones", Technical Transactions Civil Engineering, 2-B/, p. 93-105. <http://www.ejournals.eu/pliki/art/8374/> (erişim tarihi:17.01.2018).
- PEYNIRCIOĞLU, H. (1951). Köprüler Genel Kaideler ve Ahşap Köprüler,1, İstanbul: Teknik Okulu.
- SEZEN, T. (2006). Osmanlı Yer Adları, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- SÜRÜCÜ, D. (2017). "Ahşap Yapılarda Koruma ve Onarım Sempozyumu 5" (Haber), Restorasyon Konservasyon Çalışmaları, 20, 91-96.
- ŞAHİN G., İBİŞ, R., SEZEN, İ., YURT, E., CAN, A., AKÇEL, A., DURMUŞ, S. (2014). Çankırı Kültür Envanteri 2014, Ankara: Çankırı Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- TAYLOR, R. (2002). Tiber River Bridges And The Development Of The Ancient City Of Rome, Aquae Urbis Romae : Waters of the City of Rome, Website Ed. Katherine Rinne, Number 2, June, 1-20. <http://www3.iath.virginia.edu/waters/article.html> (erişim tarihi: 21.10.2017)
- TOPARLAK U., ACARTÜRK, N., COŞAR, H., DEMİR, O., İŞLEYEN, F., TURAN, E., ÜNLÜ, Y., YAVUZ, H., ENGİNYURT, E., (2010). Ordu Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, Ordu: Ordu Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- TÜRKİYE ORMAN VARLIĞI 2015. (2015). Orman ve Su İşleri Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü.
- YALTIK, FAİK VE ASUMAN EFE (2000). Dendroloji Ders Kitabı, 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi.

İnternet Kaynakları

- <http://www.islamansiklopedisi.info/jenerik/c01j.pdf>. (erişim tarihi: 02.02.2018)
- <http://www.kgm.gov.tr/SiteCollectionImages/KGMImages/Haritalar/b10.jpg> (erişim tarihi: 02.02.2018)
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a7b4775cbd3d4.95283799 (erişim tarihi: 02.02.2018)
- <http://www.trabzon.gov.tr/dernekpazari> (erişim tarihi: 02.02.2018)
- <https://yandex.com.tr/harita/?ll=40.208093%2C40.794010&z=15&l=sat&mode=search&text=dernekpazar%C4%B1%20yenice%20mahallesi&sl=40.216000%2C40.787898&sspn=0.039053%2C0.015689skl> (erişim tarihi: 02.02.2018)

<https://yandex.com.tr/harita/?ll=40.208093%2C40.794010&z=15&l=sat&mode=search&text=dernekpazar%C4%B1%20yenice%20mahallesi&sl=40.216000%2C40.787898&ssp=0.039053%2C0.015689> (erişim tarihi: 02.02.2018)